

OČIMA ELITY

lékařství a přírodní vědy

EMPRESA MEDIA, a.s.

2016

OČIMA ELITY

OBSAH

4	Vojen Ložek
12	Helena Fulková
20	Jan Hnízdil
26	Liliana Berezkinová
34	Josef Koutecký
42	Dana Drábová
50	Miroslav Kutal
56	Graciela Chichilniski
62	Jaroslav Zvěřina
70	Lucie Cingrošová
78	Vladimír Teplan
86	Jiří Grygar
96	Marian Koranda
104	Eva Syková
112	Julius Lukeš
120	Anton Markoš
128	Laura Janáčková
134	Vojtěch Novotný
142	Helena Illnerová
150	Josef Chytil
158	Jiří Drahoš
166	Jan Pirk & Roman Kufa

© Texty:

© Foto:

© Vydavatelství EMPRESA MEDIA, a.s.
Praha 2016

ISBN 978-80-905535-7-6

VOJEN LOŽEK MIČURINSKÝ VELEÚKOL

„Není to jeden vědec, ale celý tým specialistů,“ říká o nestorovi české přírodovědy jeho žák Václav Cílek. Vojen Ložek, odborník na šneky, slaví devadesátiny. Jeho znalost české krajiny je ohromující. Stejně jako vzpomínky na tajnou geologickou misi v temných 50. letech, na vroucí polibek od kočky a chuť užovky ve válečné nouzi.

Už chápu, proč o vás Václav Cílek mluví v superlativech. Je fascinující, jak během svých přednášek lehce přecházíte z oboru do oboru, z geologie do botaniky, od botaniky k zoologii, k tomu kapitola z pravěkého zemědělství...

Ale to je důležité. Přírodovědci by měli mít znalosti z jiných oborů, nejen ze svého úzkého zaměření. Geobotanika by například mělo zajímat, jestli prostor, který študuje, byl v pravěku osídlen. Jsou místa, která se tváří jako velká divočina, třeba národní rezervace Karlštejn, ale pozor, v jejím centru jsme objevili hradiště z doby pozdně bronzové! Je to přírodovědecky velmi bohatá oblast, ale je výtvorem přírody i člověka, což nelze oddělovat. V řadě našich krajů kam hrábnete, tam narazíte na lidské stopy.

Je člověk vždycky ten, kdo přírodu ničí?

Dřív tolik ne, ani na to neměl technické prostředky, ale v dnešní době je to do jisté míry pravda. Je řada aktivit, jejichž následky jsou nevratné, třeba odtěžení celých hor. Když lidstvo během vědeckotechnické revoluce vyvinulo nejrůznější prostředky, netušilo, jak velké dopady na přírodu mohou mít.

Mluvíte o průmyslu?

Nejen. S kolegyní Luckou Juříčkovou jsme dali dohromady článek o tom, jak krajinu k nepoznání změnilo lesní hospodářství – během jednoho jediného století! Neuvěřitelné. K tomu všechny průmyslové aktivity. Už skoro nevíme, co je čistá voda.

Přitom se říká, že voda je nyní daleko čistší, než byla začátkem devadesátých let.

Zlepšilo se to, je, řekněme, přijatelná, ale dobré to není. Jako kluk jsem se koupal ve Vltavě pod Prahou, což by v dnešní době bylo dost problematické. Bydleli jsme na břehu Vltavy u dnešního Jiráskova mostu, pamatuji dobu, kdy ten most ještě nestál. V létě jsem chodil rovnou z domu v plavkách do řeky. Když byla nízká voda, podplavali jsme jez a seděli „pod vodou“.

Učíte na přírodovědecké fakultě už padesát let. Jak se mění studenti v čase?

Bývaly doby chytrých studentů, pak přišly doby, kdy byli úžasně natvrdlí a plácali neuvěřitelné věci. Teď bych řekl, že je situace lepší. Oni jsou studenti pořád v podstatě stejní, na přírodovědu nepřicházejí hloupí lidé, něco vědí a mají zájem, ale velký problém je, že ztrácejí reálnou znalost přírody. Oni za to ale nemohou, souvisí to s vývojem společnosti, mají malou možnost přírodu poznat a „ošmatat“ si ji v terénu.

Je to velký handicap?

Ano. Mám celofakultní přednášku Vývoj přírody a krajiny v kvartéru, tedy za poslední dva miliony let. Je to nalejvárna o dějích v přírodě, které nikde nejsou souborně publikovány. Dav před

sebou ve velké posluchárně nazývám cizinecká legie, jde o posluchače všech možných fakultních oborů, a říkám jim: „I když budu dávat sebepečlivější důraz na popisy různých jevů a objektů, dokud je nevidíte, nebude to ono.“ Musí poznávání přírody hodně dohánět, nemají to pod kůží. A ta klesající praktická znalost může mít hodně vážné následky. Například když v roce 2002 začaly velké povodně, působil jsem na ministerstvu životního prostředí jako poradce. A záhy jsem zjistil, že chybí hlubší povědomí, co je niva a jaké jevy jsou s ní spjaty.

Když řeknu louka, tak se pletu?

To je čistě botanický pohled, ale geologicky je to ploché údolí ovlivňované a vytvářené vodním tokem s určitou flórou a faunou. Každý starosta by měl vědět, jestli v obci má nivu a jak s ní zacházet. Tak jako každý mlynář za starých časů věděl, že cokoli v nivě mu občas voda zaplaví. Tak to je. Lidem dnes často chybí obyčejný selský rozum.

Kde jste jako malý kluk přírodu nejvíce „ošmatával“ vy?

V Praze, na venkově i v Jugoslávii. Za první republiky jsme jedny prázdniny trávili na jugoslávském ostrově Krk, jeli jsme tam s rodiči a bydleli v obskurním ubytovacím zařízení, nikde žádné návaly, jen klid. A každopádně znamenaly prázdniny dva měsíce venku v přírodě a dva měsíce rošťáren. To už bude devadesát let.

Spousta současných špičkových českých přírodovědců byla vašimi žáky, mají vás ve velké úctě, slyšela jsem od nich obdivná hodnocení. Jste doyen české přírodovědy, ale i „nezmar“.

Taky jsem slyšel všelicos. Na fakultě se teď musí psát na přednášející posudky, tak se někdy bavím. Jedna mladá studentka napsala: „Moudrý pan profesor, z kterého jde respekt.“ Jiná: „Pán je velmi starý a já ho nesmírně obdivuju, taky proto, že dokáže mluvit dvě hodiny, aniž ztratí nit.“

Jste ve skvělé mentální kondici.

Přítom loni už málem vyvěšovali černou vlajku. Přišli mi na kryptický zápal plic, bylo mi zle, tedy – spíš mi bylo nijak. Když se mě ptali, jak se cítím, říkal jsem: „Stadium lenochoda.“ Byl jsem neuvěřitelně utlumený. A šlo to asi od deseti k pěti. Strčili mě na plicní, dávali mi infuze, týden mi bylo všechno jedno, neměl jsem hlad, ale ani chuť, nerozlišil jsem chleba od banánu. Na fakultě už bili na poplach, přišla má nástupkyně Lucka Juříčková s kolegyní a já jim povídám: „Přichystejte černou vlajku, každého dobrodružství je jednou konec.“ A jim bylo do pláče.

Nicméně vyvést ji nemusely. Co vás postavilo na nohy?

Přihnal se docentka Kubíková z botaniky s rozmačkanými jablky a krmila mě. Začal jsem jíst, dostal energii a během čtrnácti dní zápal plic ustoupil.

Jste živ a zdrav, přednášíte a píšete dál. Třeba o tom, že Praha je přírodovědná výkladní skříň.

Čím se o to zasloužila?

Když vezmeme počet druhů rostlin, tak předčí skoro všechny národní parky a ochranné oblasti. Kdysi chtěli soudruzi zrušit pražskou geologii a udělat centrum pro sovětský blok v Moskvě nebo někde v Polsku, ale ukázalo se, že co se dá v Praze z geologie objet tramvají, autobusem či obejít pěšky, k tomu je v Polsku potřeba rychlík a v Rusku letadlo. Tak to zavrhli. Tady je všechno dosažitelné, nejrůznější geologické útvary: Barrandova skála – silur a devon, Prokopák – devonské vápence i čtvrtohorní spraše, Hemrovy skály – podmořský vulkanismus. Starohorní vulkanismus zase vytvořil takzvaná Zrcadla nad Vranskou přehradou nad Zbraslaví. Naše fakulta „sedí“ na ordoviku, to je útvar starších prvohor, zhruba čtyři sta padesát milionů let, jsou to dost jednotvárné břidlice s pískovcovými vložkami, ale bývají určitým způsobem zasolené, takže ohrožují podzemní potrubí, které může korodovat. V Praze se sbíhají různé geologické formace, Praha tvoří pupek Čech i díky řekám: Vltava spojuje Prahu s jihem, Berounka s jihozápadem Čech, Sázava s jihovýchodem a Labe – kousek nad Prahou – s východem. Navíc si málokdo uvědomuje, že hned za Prahou začíná poměrně slušné pohoří – Brdy. Lze tu vidět spoustu zajímavých věcí.

I dnes?

Řada lokalit už je zastavěná, zlikvidovaná, ale pravda je, že řadu dalších se podařilo zachránit – v rezervacích a přírodních památkách. Třeba křemencový hřbet Žižkova nebo skalní útvary v Motole i v údolí Vltavy. Na dostřel od Prahy máme odkrytou sopku – Vinařickou horu u Kladna.

Je pravda, že se na našem území kdysi běžně pohyboval i nosorožec?

Jistě. Docela hojně. Poslední tu žil někdy před třinácti tisíci lety, byl to dnes již vymřelý srstnatý nosorožec. Býval tu třeba i pižmoň, který teď žije v Grónsku. Z paleomyslivosti zkouším.

Z paleomyslivosti?

Jo. Přijde třeba holka, studuje učitelství, tak povídám: „Jsi budoucí učitelka, když budeš mluvit s dětmi o pravěku, musíš mluvit o něčem, co ty děti upoutá. Proto moje otázka zní: Jsi lovec mamutů z Dolních Věstonic. Co budeš lovit a kdo bude lovit tebe?“ Když je chytrá, tak řekne, že na mamuta nebo nosorožce přece sama nestačí. Já řeknu, že má k dispozici oštěp s kamenným hrotem a musí ulovit pečení pro rodinu. Ona řekne: „Mohlo by to být zvíře velikosti kozy nebo ovce, takže třeba kamzíka nebo kozorožce. Možná i sviště.“ A já se ptám, kdo pak bude lovit ji. Řekne: „Jeskynní medvěd?“ „Ten tě může zabít, ale nebude tě lovit. Zkus jinou šelmu.“ „Šavlozubý tygr?“ povídá ona. „Pozor, to jsi na jiném stupni vývoje člověka, to bys musela být homo erectus, ne homo sapiens.“ Horko těžko se dopracujeme ke lvovi nebo levhartovi, ale to pořád není ono. Tak říkám: „Je to šelma, které se bojí i lvíce. Je to hyena skvrnitá.“

Copak lvíce není silnější než hyena?

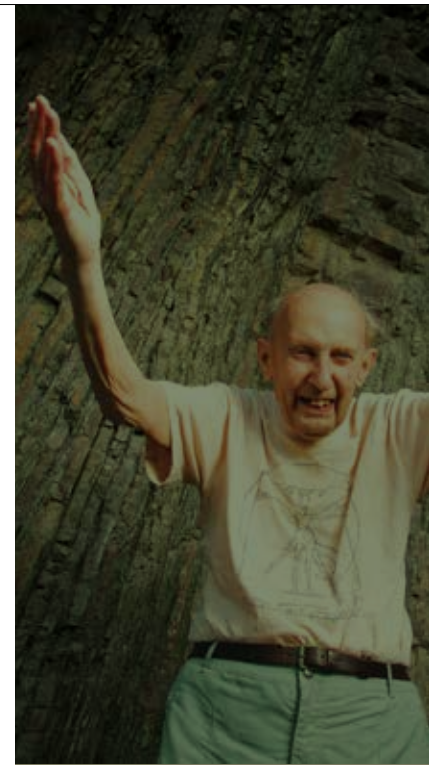
Kdyby hyena útočila sólo, tak by na lvici neměla, lvíce by ji smetla úderem tlapy, ale hyeny chodí ve skupině a jsou chytřé. Kdyby zahlédly lvici s kořistí, snažily by se jí kořist sebrat a nejspíš by se jim to hravě povedlo, natož když uvidí s kořistí člověka. Hyena je hodně nebezpečná, když je ve skupině, stejně jako krkavci, ti jsou schopni napadnout i orla.

Už devadesát let sledujete v přímém přenosu proměny krajiny. Mění se i fauna?

Změnilo se všechno. Z Prahy třeba skoro zmizeli vrabčáci. Nevím přesně, co je odradilo, ale nejsou. Bývali s nimi velké problémy, ničili budovy, byli drzí, lezli do bytů, když jste v kuchyni nechala otevřeno, oklovali třeba koláče. Zato tu máme straky. Čekám, až se trochu víc rozšíří šakali. To se pak bude stávat, že někde na pražské periferii vyjde páneček z domu a šakal bude čekat, že mu dá pamlsek.

To je legrace, ne?

Kdepak. Na mého bratrance, který sídlí v Chicagu, může ráno čekat kojot. Jako pejsek. A šakali u nás jsou, stahují se blíž k ci-

● **Narodil se v roce 1925. Nestor české přírodovědy, všestranný vědec, expert na přírodu čtvrtohor a malakologii (nauka o měkkýších), uznávaný v evropském i světovém měřítku. Držitel významných mezinárodních ocenění, např. čestného členství ve Philosophical Society of Cambridge. Padesát let působí na Přírodovědecké fakultě UK, má na kontě nesčetné množství odborných publikací i popularizačních knih (Zrcadlo minulosti). Dodnes přednáší. Žije v Praze, má syna stejného jména, který pracuje ve státní ochraně přírody.**